

ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา

การที่ชายและหญิงสมัครใจที่จะอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาโดยการสมรสกันตามกฎหมายนั้นเป็นการเริ่มต้นสถานภาพและความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา อีกทั้งยังเป็นการก่อกำเนิดสถาบันครอบครัวอันเป็นหน่วยพื้นฐานย่อยของสังคมขึ้นอีกด้วย

2.1 ความทั่วไปเกี่ยวกับครอบครัว

2.1.1 ความหมายของครอบครัว

คำว่า "ครอบครัว" เป็นคำยากที่จะให้นิยามศัพท์ได้ ทั้งนี้เพราะคำว่า "ครอบครัว" เป็นคำทั่วไปที่ใช้กันในสาขาวิชาต่างๆ¹ ฉะนั้นนิยามคำว่า "ครอบครัว" จึงมีความแตกต่างกันหลายนัย ดังจะเห็นได้จากสารานุกรมบริแทนนิกา² ให้นิยามคำว่า "ครอบครัว" ว่า "ครอบครัว คือ กลุ่มของบุคคลต่างๆ ที่รวมกันขึ้นโดยการผูกพันด้านการสมรส การสืบสายโลหิต หรือการรับบุตรบุญธรรม ซึ่งทำให้บุคคลเหล่านั้นอยู่รวมในบ้านเรือนเดียวกัน"

แมคอีเวอร์และเพจ กล่าวว่า "ครอบครัว คือ กลุ่มคนที่มีเพศสัมพันธ์กันมั่นคงถาวรเพียงพอที่จะเลี้ยงดูกันและกัน เพื่อการสร้างสรรค์และให้การอบรมแก่บุตรที่อาจเกิดขึ้นจากการมีเพศสัมพันธ์นั้น"

วิลเลียม ออกเบอร์และไมเออร์ นิมคอฟฟ์ กล่าวว่า "ครอบครัวเป็นการอยู่ร่วมกันของสามีภริยาจะมีบุตรหรือไม่ก็ตาม หรือการอยู่ร่วมกันของชายหญิงคู่หนึ่งพร้อมด้วยบุตรที่อาจถือกำเนิดมาภายหลัง"

---

¹Brenda M. Hoggett and David S. Pearl, *The family law and society: Cases and materials*, 3rd ed. (London: Butterworths, 1991), pp. 1-18.

²การถ่ายทอดวัฒนธรรมในครอบครัว [Online]. (ม.ป.ป.). แหล่งที่มา: <http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/42005/Index.htm> [17 ธันวาคม 2544]

นักมานุษยวิทยา ได้กล่าวถึงลักษณะของครอบครัวไว้อีกแง่หนึ่งว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญในสังคมสถาบันหนึ่ง โดยที่ครอบครัวนั้นจะประกอบด้วยหญิงหนึ่งคนหรือมากกว่านั้นอยู่ร่วมกันกับชายหนึ่งคนหรือมากกว่านั้นและมีบุตรด้วยกัน และความสัมพันธ์ทางเพศอันเป็นที่ยอมรับกันทางสังคมจะโดยการสมรสกันตามระบบใดๆ ก็ตาม รวมทั้งสิทธิและหน้าที่ต่างๆ อันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการสมรสนั้นจัดเข้าลักษณะเป็นครอบครัวทั้งสิ้น³

ด้านจิตวิทยา กล่าวว่า กลุ่มคนที่ประกอบกันขึ้นเป็นสมาชิกครอบครัวนั้นต่างมีลักษณะเป็นกลุ่มปฐมภูมิ (primary group)⁴ กล่าวคือ ครอบครัวเป็นกลุ่มที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดระหว่างสมาชิกแต่ละคน ซึ่งหมายความว่า สมาชิกแต่ละคนต่างมีความสัมพันธ์กับอีกบุคคลหนึ่งอย่างแน่นแฟ้น

ทางด้านสังคมวิทยา นักสังคมวิทยาให้ความเห็นเกี่ยวกับลักษณะของครอบครัวว่าเป็นการประดิษฐ์อย่างหนึ่งของทางสังคมด้วยการสมรส ซึ่งหมายความว่า แต่ละฝ่ายที่ตกลงจะอยู่ร่วมกันเพื่อก่อสภาพครอบครัวขึ้น โดยสังคมจะมอบหมายสามีคนหนึ่งให้กับหญิงแต่ละคนและกำเนิดบุตรด้วยกัน ด้วยวิธีการนี้เองจึงเกิดการสร้างกลุ่มพิเศษเกี่ยวกับบิดามารดาและบุตรที่เรียกกันว่า "ครอบครัว" ซึ่งครอบครัวจัดเป็นกลุ่มทางสังคมอีกกลุ่มหนึ่งที่แสดงถึงลักษณะของตัวเองออกมาให้ประจักษ์ด้วยการอยู่ร่วมกันร่วมมือกันทางเศรษฐกิจและร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ขึ้นมา⁵

สรุปได้ว่าครอบครัว คือ กลุ่มของบุคคลสองคนหรือมากกว่านั้น โดยที่บุคคลเหล่านี้ผูกพันกันด้วยการสมรส การสืบสายโลหิต การรับบุตรบุญธรรม และอยู่ร่วมกัน มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ และมีหลักยึดทางใจร่วมกัน

การแบ่งประเภทของครอบครัวแบ่งได้ 2 ประเภท กล่าวคือ ครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) และครอบครัวขยาย (extended family) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะและจำนวนสมาชิกในครอบครัว หากสมาชิกในครอบครัวมีเพียงสามีภรรยาและบุตรครอบครัวนั้นจัดอยู่ประเภทครอบครัวเดี่ยว หากสมาชิกในครอบครัวประกอบด้วยสามีภรณานุตรและญาติอาศัยอยู่ร่วมกันครอบครัวนั้นจัดอยู่ประเภทครอบครัวขยาย แต่อย่างไรก็ตามไม่ว่าครอบครัวจะเป็นครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยาย

³Charles Winick, *Dictionary of anthropology* (Totowa, NJ: Littlefield, Adams, 1972), p. 202.

⁴Francis J. Brown, *Educational sociology*, 2nd ed. (New York: A Prentice-Hall, 1954), pp. 105-107.

⁵Niel J. Smelser, *Sociology: An introduction* (New York: John Wiley, 1967), p. 508.

การก่อกำเนิดของครอบครัวทั้งสองประเภทนี้เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงที่มีความต้องการจะทำการสมรสกัน

ความสำคัญของครอบครัว คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกครอบครัวที่มีต่อกัน ซึ่งความสัมพันธ์นั้นจะมีได้ต้องขึ้นอยู่กับเอกภาพ กล่าวคือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของครอบครัว เอกภาพนี้สามารถแบ่งได้เป็น 5 ประเภท ดังนี้⁶

1. ครอบครัวเป็นความสัมพันธ์ทางเพศที่แน่นอนมีแบบฉบับในการครองคู่อันเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วกัน

2. ครอบครัวเป็นระบบที่ถือว่าการที่ชายหญิงจะอยู่ร่วมครอบครัวเดียวกันนั้นจะต้องมีระบบการเลือกคู่ครอง (selection of mates) ที่แน่นอน

3. ครอบครัวเป็นระบบที่มีการสืบสกุลของตนเอง (system of nomenclature)

4. ครอบครัวเป็นระบบที่ทั้งสองฝ่ายตกลงกันสร้างภาวะทางเศรษฐกิจอันจะทำให้ทั้งสองฝ่ายอยู่ร่วมกันได้

5. ครอบครัวเป็นระบบที่กำหนดการอยู่อาศัยของสามีภริยาที่ตกลงมาอยู่ร่วมกัน

ในทางสังคมศาสตร์นั้นนักวิชาการได้กล่าวถึงลักษณะและหน้าที่ของครอบครัว ดังนี้⁷

1. ด้านชีววิทยา ครอบครัวถือเป็นเรื่องของมนุษย์ที่มีการผสมพันธุ์กันตามระบบ โดยมนุษย์มีความต้องการทางเพศและแรงขับทางเพศนี้เองที่ก่อให้เกิดความรับผิดชอบของทางสังคมขึ้นจนเกิดสภาพครอบครัวขึ้นมา

2. ด้านจิตวิทยา ครอบครัวทำหน้าที่เพื่อบำบัดความต้องการทางเพศ สังคมยอมรับว่าครอบครัวมีหน้าที่ต่อการเร้าและการตอบสนองความต้องการทางเพศของทั้งเพศชายและเพศหญิง ผู้เป็นสามีภริยาอันจะพึงมีต่อกัน

3. ด้านสังคมวิทยา หน้าที่ที่ครอบครัวพึงปฏิบัติต่อกันในทุกสังคมคือ การสร้างสมาชิกใหม่ให้กับสังคม โดยถือกันว่าเป็นหน้าที่ของครอบครัวโดยเฉพาะอันเป็นการสืบพันธุ์มนุษยชาติให้ดำรงอยู่ต่อไปในสังคม

⁶ไพฑูริย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร: โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, 2515), หน้า 107-111.

⁷บุญลือ วันทายนต์, ครอบครัวและวงศักราน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 87-88.

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาเริ่มขึ้นเมื่อชายและหญิงสมรสกัน อันเป็นการก่อกำเนิดครอบครัว โดยที่หน้าที่หลักของครอบครัวไม่ว่าจะพิจารณาในด้านชีววิทยา ด้านจิตวิทยา และด้านสังคมวิทยาล้วนแต่มุ่งประเด็นเรื่องการเมืองการมีเพศสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา เพื่อสนองตอบความต้องการทางเพศและการดำรงเผ่าพันธุ์ จึงเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าการมีเพศสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาเป็นเรื่องที่เหมาะสมและจำเป็นอย่างยิ่ง

2.1.2 ความรุนแรงภายในครอบครัว

เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าทัศนคติในสังคมไทยสมัยก่อนให้ความสำคัญต่อชายมากกว่าหญิงดังจะเห็นได้จากการถือว่าสามีเป็นใหญ่ในครอบครัวสามารถใช้กำลังทำร้ายโยบตีภริยาของตนได้ แม้ว่าการกระทำดังกล่าวของสามีจะเป็นการก่อให้เกิดภาวะที่เรียกว่า "ความรุนแรงภายในครอบครัว (domestic violence)"

โดยทั่วไป "ความรุนแรง" หมายความว่า การที่ฝ่ายหนึ่งใช้กำลังเข้าทำร้ายอีกฝ่ายหนึ่งอันมีผลกระทบต่อร่างกายเป็นสำคัญ แต่ "ความรุนแรงในครอบครัว (domestic violence)" มิได้มีความหมายเพียงแค่นั้น แต่หมายความรวมถึงกรณีทำร้ายกันทางด้านจิตใจและอารมณ์ (physically and psychologically) ของอีกฝ่ายหนึ่งด้วย^๑

มติที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติว่าด้วยเรื่อง "ปฏิญญาสากลว่าด้วยการขจัดความรุนแรงต่อสตรี (Declaration on the Elimination of Violence against Women)" เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม คริสต์ศักราช 1993 ให้นิยามศัพท์คำว่า "ความรุนแรงต่อสตรี" หมายความว่า การกระทำใดๆ ที่เป็นความรุนแรงทางเพศซึ่งเป็นผลหรืออาจจะเป็นผลให้เกิดการทำร้ายร่างกายทางเพศหรือทางจิตใจเป็นผลให้เกิดความทุกข์ทรมานแก่สตรี รวมทั้งการขู่เข็ญคุกคามกีดกันเสรีภาพทั้งในที่สาธารณะและในชีวิตส่วนตัว เป็นที่เข้าใจว่า "ความรุนแรงต่อสตรี" หมายความรวมถึง การข่มขืนกระทำชำเราโดยคู่สมรสด้วย

ปฏิญญายังกึงได้ให้นิยามศัพท์คำว่า "ความรุนแรงต่อสตรี" หมายความว่า การใช้ความรุนแรงใดๆ อันเนื่องมาจากความแตกต่างระหว่างหญิงชาย ซึ่งมีผลหรือมักจะมีผลทำให้เกิดอันตรายหรือความเดือดร้อนทางกาย ทางเพศ หรือทางจิตใจต่อสตรี รวมตลอดถึงการขู่เข็ญคุกคามว่าจะใช้ความรุนแรงการบีบบังคับหรือการทำให้สูญเสียอิสรภาพโดยพลการ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเกิดขึ้นในชีวิต

^๑จิตฤดี วีระเวสส์, "ความรุนแรงภายในครอบครัว," บทบัณฑิตย 56, ฉบับที่ 3 (กันยายน 2543): 223.

สาธารณชนหรือชีวิตส่วนตัวก็ตาม ดังนั้น "ความรุนแรงต่อสตรี" จึงรวมถึงการข่มขืนกระทำชำเราโดยคู่สมรสด้วย

จากนิยามความรุนแรงภายในครอบครัวดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงพอสรุปได้ว่าการที่สามีข่มขืนกระทำชำเราภริยานั้นเป็นการทำร้ายภริยา ทั้งยังถือเป็นความรุนแรงภายในครอบครัว (domestic violence) ประการหนึ่งด้วย

การพิจารณาถึงปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวกรณีที่สามีทำร้ายภริยานั้น Goode ได้กล่าวไว้ว่า ทั้งสามีและภริยานั้นต่างมีความต้องการที่จะแสวงหาการตอบแทนที่เป็นรางวัลสูงสุดและพยายามที่จะให้ตนได้รับการสูญเสียน้อยที่สุดจากการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างกัน ดังนั้นหากสามีมีความคิดที่ว่า "ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาทำให้เขาสูญเสียทรัพยากร (resource) ตัวอย่างเช่น รายได้ สถานภาพทางสังคม บุคลิกภาพในการเป็นผู้นำครอบครัวของตนเอง ไปอย่างไม่สมดุลกับผลที่จะได้รับ" อันจะส่งผลทำให้สามีเกิดพฤติกรรมการทำร้ายร่างกายภริยาเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมหรือเพื่อให้เกิดความสมดุลของการแลกเปลี่ยน (balance of exchange)⁹

สาเหตุของปัญหาการที่สามีข่มขืนกระทำชำเราภริยาของตนอันเป็นการก่อให้เกิดความรุนแรงภายในครอบครัวอาจแยกสาเหตุทางทฤษฎีได้ 2 ทฤษฎีดังนี้คือ¹⁰

1.) จากการศึกษาค้นคว้ารากฐานของความรุนแรงในครอบครัวโดยมุ่งประเด็นไปที่บุคลิกลักษณะของทั้งสามีและภริยาพบว่า สาเหตุของความรุนแรงประการแรกคือ ความบกพร่องทางด้านบุคลิกภาพของสามีภริยา กล่าวคือ ความเบี่ยงเบนทางจิตใจหรือมีลักษณะเฉพาะตัวที่ผิดปกติ ตัวอย่างเช่น การติดยา การได้รับประสบการณ์ความรุนแรงในครอบครัวเมื่อเยาว์วัย ความเจ็บป่วยทางจิต ความสามารถในการควบคุมตนเองอยู่ในระดับต่ำ ความเชื่อที่ว่าภริยาเป็นผู้ช่วยผู้ให้สามีทำร้ายภริยาหรือภริยาพึงพอใจที่จะให้สามีทำร้ายภริยา เป็นต้น ส่วนสาเหตุของความรุนแรงประการที่สองคือ ความกดดันจากสภาพภายนอกที่เป็นปัจจัยก่อให้เกิดสามีข่มขืนกระทำชำเราหรือทำร้ายภริยาของตน ปัจจัยดังกล่าวคือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจหรือการว่างงานอันส่งผลทำให้สภาวะจิตใจตึงเครียดคับข้องใจสิ้นหวัง แต่อย่างไรก็ตามสภาวะต่างๆ เหล่านี้จะเป็นเหตุให้สามีข่มขืนกระทำชำเราภริยาของตนอันเป็นการก่อให้เกิดความรุนแรงภายในครอบครัวหรือไม่นั้นต้องขึ้นอยู่กับจริยธรรมหรือระดับชนชั้นทางสังคม ตลอดจนวัฒนธรรมต่างๆ ประกอบด้วย

⁹Goode, J., "Force and violence in the family," *Journal of Marriage and Family* 33 : 624-636.

¹⁰United Nations, *Violence against women in the family* (Austria: United Nations Publication, 1989), p. 25.

2.) จากรากฐานโครงสร้างทางสังคมการทำร้ายภริยาอันหมายถึงความรวมถึงการข่มขืนกระทำชำเราภริยาด้วยนั้นเกิดจากการยอมรับความรุนแรงต่อภริยาอย่างแพร่หลาย ดังนั้นการทำร้ายภริยาจึงไม่ใช่เรื่องส่วนตัวหรือปัญหาครอบครัวเท่านั้นแต่เป็นการสะท้อนให้เห็นโครงสร้างในมุมมองของความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ นอกจากนั้นการทำร้ายภริยาไม่ใช่ความผิดปกติหรือความล้มเหลวในระยะเบียดเบียนสังคม แต่เป็นการแสดงให้เห็นถึงระดับเบียดเบียนสังคมในตัวของมันเองที่เกิดจากความเชื่อทางด้านวัฒนธรรมจิตวิทยา (the socio-cultural) ว่าหญิงมีความสำคัญและคุณค่าน้อยกว่าชาย หญิงจึงไม่ได้รับความเคารพนับถือเท่าเทียมกันกับชาย ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาจึงถือว่าสามีเป็นฝ่ายที่เหนือกว่าภริยาและภริยาต้องพึ่งพาทางด้านเศรษฐกิจจากสามี จากความเป็นรองทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาดังกล่าวจึงก่อให้เกิดปัญหาการกระทำรุนแรงต่อภริยาซึ่งได้รับการยอมรับจากคุณค่าทางวัฒนธรรมซึ่งเน้นความเป็นส่วนตัวและอำนาจปกครองตนเองของครอบครัว ดังนั้นบุคคลภายนอกจึงไม่ต้องการเข้าไปแทรกแซงเรื่องภายในครอบครัวหรือหากมีการแทรกแซงก็จะเน้นการไกล่เกลี่ยให้สามีภริยากลับคืนดีกัน

เมื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของประเทศไทยพบว่าบทบาททางสังคมของชายและหญิงมีความแตกต่างกันมาก โดยหญิงจะมีสถานภาพด้อยกว่าชายดังจะเห็นได้จากตั้งแต่ในสมัยกรุงสุโขทัยเมื่อมีการรวบรวมชนชาติไทยตั้งตนเป็นอิสระ ประเทศไทยได้รับอิทธิพลโดยตรงจากขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของอินเดียและอิทธิพลโดยอ้อมจากชนชาติขอมและมอญ โดยที่วัฒนธรรมของทั้งอินเดียขอมและมอญต่างให้ความสำคัญต่อชายมากกว่าหญิง โดยถือว่าชายเป็นหัวหน้าครอบครัวดังปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงที่ได้จัดทำขึ้นในระหว่างพุทธศักราช 1828 ถึงพุทธศักราช 1835 หญิงไม่มีบทบาทในทางครอบครัวหรือสังคม¹¹ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีกฎหมายพระอภัยการลักษณะผัวเมียซึ่งตราขึ้นในสมัยพระเจ้าอยู่หัวเมื่อพุทธศักราช 1904¹² ได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า ภริยาต้องเชื่อฟังและเคารพสามีอันเป็นการให้อำนาจสามีเหนือกว่าภริยา นอกจากนี้จดหมายเหตุลาลูแบร์¹³ ได้บันทึกไว้ว่าสามีมีอำนาจเหนือภริยา สามีสามารถขายภริยาได้ จนมาในสมัยปัจจุบันทัศนคติความเชื่อค่านิยมและวัฒนธรรมที่ถือว่าชายมีอำนาจเหนือกว่าหญิงยังคงมีปรากฏ

¹¹ประสพสุข บุญเดช, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2539), หน้า 1.

¹²บุญยงค์ เกศเทศ, สถานภาพสตรีไทย, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอยเตียนสตรี, 2532), หน้า 34.

¹³ซีมอง เดอ ลาลูแบร์, ราชอาณาจักรสยาม แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร (พระนคร: ก้าวหน้าการพิมพ์, 2510), หน้า 229-233.

อยู่ในสังคมไทย จากความไม่เท่าเทียมกันของชายและหญิงดังที่กล่าวข้างต้นนี้เป็นที่มาที่สำคัญของปัญหากรณีสามีใช้อำนาจเหนือกว่าข่มขืนกระทำชำเราภริยาของตนอันเป็นการก่อให้เกิดความรุนแรงภายในครอบครัว

แต่อย่างไรก็ตามประเทศไทยได้พยายามแก้ไขปัญหาคความรุนแรงภายในครอบครัว โดยที่รัฐบาลของประเทศไทยได้ตอบสนองต่อมติที่ประชุมสมัชชาของคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พุทธศักราช 2536 ที่ประกาศให้ปีพุทธศักราช 2537 เป็นปีครอบครัวสากล (1994 International Year of the Family) เช่นเดียวกับประเทศสมาชิกทั่วโลกอีก 91 ประเทศ โดยอนุกรรมการด้านครอบครัวร่วมกับหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชนจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อสนับสนุนปีครอบครัวสากลพุทธศักราช 2537 นอกจากนี้อนุกรรมการด้านครอบครัวได้จัดทำร่างนโยบายและแผนงานในการพัฒนาสถาบันครอบครัว คือ นโยบายและแผนระยะยาวด้านครอบครัว (พุทธศักราช 2537-2546)¹⁴ ขึ้นเป็นครั้งแรก โดยส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของตน ทั้งดำเนินการปรับปรุงทางด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว เพื่อให้เกิดการเคารพในคุณค่าและสิทธิซึ่งกันและกันของบุคคลในครอบครัว ส่งเสริมสิทธิสตรีและสิทธิครอบครัว อีกทั้งยังได้กำหนดแผนงานเพื่อการพัฒนาครอบครัว โดยจัดให้มีรายละเอียดเกี่ยวเนื่องกับกรณีการรณรงค์ยุติการปฏิบัติต่อกันและกันในครอบครัว โดยใช้ความรุนแรงทั้งทางกาย วาจา อารมณ์และทางใจ

2.2 ลักษณะทั่วไปและความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา คือ ทฤษฎีที่ว่าด้วยโครงสร้างและหน้าที่ โดยถือว่าสังคมเป็นระบบหนึ่งๆ ที่มีอาณาเขตแน่นอนมีระเบียบมีการควบคุมตนเองและมีการเปลี่ยนแปลงได้ในทุกส่วน รวมทั้งยังส่งผลสะท้อนไปส่วนอื่นๆ ให้ถูกกระทบกระเทือนไปด้วย นอกจากนี้สังคมยังเป็นระบบที่ประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน เพื่อตอบสนองต่อความจำเป็นหรือความต้องการ เป็นการรักษาระบบให้เกิดภาวะสมดุลย์ (equilibrium) ภาวะการณิ่งพิงพิง (homeostasis) และการมีชีวิตรอด (survival) โดยแนวคิดทางโครงสร้างและหน้าที่นี้มองว่าครอบครัวเป็นกลุ่มสังคมขนาดเล็กหรือลักษณะระบบสังคมซึ่งมีการประสานบทบาทของ

---

¹⁴ร่างนโยบายแผนงานในการพัฒนาครอบครัว (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, 2537), หน้า 54-56.

สมาชิกเข้าด้วยกัน ทำหน้าที่ดำรงไว้ซึ่งครอบครัวในระบบสังคมใหญ่ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวเป็นระบบที่ไม่มีความซับซ้อน เมื่อพิจารณาบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาพบว่า บทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งของสามีคือ การที่สามีจะต้องรับผิดชอบต่อบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอก ส่วนภริยาจะรับบทบาทเฉพาะภายในครอบครัว สามีได้รับการคาดหวังให้เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวเพื่อเป็นหลักประกันแก่ภริยา (instrumental role) ส่วนภริยาได้รับการคาดหวังให้ได้รับการพัฒนาทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ซึ่งเป็นแกนกลางที่ทำให้เกิดความปรองดองกัน กล่าวคือ บทบาทของภริยามุ่งเน้นบทบาทที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ (expressive role) อันได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูบุตร การให้ความรัก ความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว การแบ่งแยกบทบาทดังกล่าวนี้แบ่งโดยการยึดถือเพศเป็นหลัก จึงพอสรุปบทบาทหน้าที่ของสามีและภริยาได้ว่า บทบาทอันเป็นเป้าหมายทางวัตถุเป็นบทบาทของสามีซึ่งเป็นบทบาทของเพศชาย ส่วนบทบาทในการสนองจิตใจเป็นบทบาทของภริยาซึ่งเป็นบทบาทของเพศหญิง¹⁵

2.2.1 ความสัมพันธ์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาเริ่มขึ้นเมื่อชายและหญิงสมรสกันถูกต้องตามกฎหมาย โดยกฎหมายจะกำหนดเงื่อนไขของการสมรส ผลของการสมรส และการสิ้นสุดของการสมรสอย่างชัดเจน เมื่อกฎหมายได้กำหนดกฎเกณฑ์เงื่อนไขแห่งความสมบูรณ์ของการสมรสไว้ กฎหมายก็ย่อมรับรองหรือรับรู้แต่การสมรสที่สมบูรณ์ตามกฎหมาย ถ้าหากจะมีการรับรองการสมรสที่ไม่สมบูรณ์ให้มีผลตามกฎหมายสำหรับกรณีโดยอ้อมบัญญัติไว้เป็นอย่างชัดแจ้งในบทบัญญัตินั้นๆ¹⁶

¹⁵ วิชา คลายนาท, "บทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวกับการใช้อำนาจระหว่างคู่สมรสในกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิถียุทธศาสตร์, 2526), หน้า 5.

¹⁶ ไพโรจน์ กัมพูศิริ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2538), หน้า 85-88.

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เกิดขึ้นหลังจากที่สามีภริยาได้จดทะเบียนสมรส ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาจะพึงมีตามกฎหมายดังนี้

2.2.1.1 สามีภริยาต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา

บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1461 วรรคหนึ่งบัญญัติว่า "สามีภริยาต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา"

จากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1461 วรรคหนึ่งข้างต้นนี้พิจารณาได้ว่ากฎหมายวางหลักให้สามีภริยาต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา แต่ไม่ปรากฏคำอธิบายว่า "อยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา" นั้นเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาจากแนวที่ปรากฏตามคำพิพากษาศาลฎีกา "อยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา" คือ การอยู่ร่วมกันในฐานะที่เป็นสามีภริยา¹⁷

การอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาจะต้องมีลักษณะประกอบกันหลายประการ กล่าวคือ

(1) ต้องแสดงตนในการเป็นสามีภริยากันโดยเปิดเผยไม่ปิดบังซ่อนเร้นในการเป็นสามีภริยากันเพื่อให้คนอื่นเข้าใจผิด

(2) ต้องมีการอยู่ร่วมห้องร่วมบ้านเดียวกันเว้นแต่สามีภริยาที่มีความจำเป็นต้องแยกห้องแยกบ้านกันเนื่องจากอาชีพการงานเป็นต้นเหตุ แต่อย่างไรก็ตามแม้จะแยกกันเพราะอาชีพเมื่อถึงวันหยุดก็ต้องมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน

(3) ต้องรู้จักถ้อยที่ถ้อยอาศัยต่อกันไม่ควรใช้กำลังตัดสินปัญหา ต้องรู้จักระงับอารมณ์และพยายามพูดจาปรับความเข้าใจต่อกัน

(4) ต้องมีสัมพันธ์ทางเพศต่อกัน วัตถุประสงค์แห่งการสมรสก็เพื่อให้ชายหญิงได้อยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา การอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยานั้นย่อมหมายความว่าความรวมถึงการร่วมประเวณีต่อกันระหว่างสามีภริยาด้วย หากสามีภริยาอยู่ร่วมกันแต่ไม่มีการร่วมประเวณีต่อกันระหว่างสามีภริยานั้นหาใช่การอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาไม่¹⁸ ทั้งนี้เพราะธรรมชาติของมนุษย์ในการสมรสย่อมมุ่งที่จะได้อยู่กินด้วยกันมีความสัมพันธ์ในทางเพศเพื่อให้ครอบครัวมีสมาชิกและเชิดชูยกย่องฐานะของ

¹⁷ วิชา สมลสวัสดิ์, กฎหมายครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2540), หน้า 57.

¹⁸ ประสพสุข บุญเดช, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว, หน้า 145-146.

อีกฝ่ายหนึ่งฉันสามีภริยาไม่เหยียดหยามอย่างนางบำเรอหรือทาส ทั้งไม่ทำการอันเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยา ตัวอย่างเช่น หญิงไม่ยอมให้ชายร่วมประเวณีโดยไม่มีเหตุสมควร¹⁹ซึ่งชายยอมอ้างเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ตามมาตรา 1516 (6) แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในการอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยานั้น สามีควรมีสัมพันธ์ทางเพศต่อภริยาของตนเพียงคนเดียวไม่ควรมีสัมพันธ์ทางเพศกับหญิงอื่น สวณภริยาต้องตอบสนองทางเพศต่อสามีไม่คิดนอกใจสามีไปมีสัมพันธ์ทางเพศกับชายอื่น

แต่อย่างไรก็ตามหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่สมัครใจที่จะอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา ตัวอย่างเช่น การจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปีหรือภริยาไม่ยอมให้สามีร่วมประเวณีด้วย ถือได้ว่าเป็นการกระทำอันเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยาอย่างร้ายแรงถือเป็นเหตุให้ฟ้องหย่า²⁰ แต่ไม่อาจฟ้องร้องบังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตามภาระหน้าที่ดังกล่าวได้ ทั้งนี้เพราะการอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาเป็นความสัมพันธ์ตามกฎหมายครอบครัวมิใช่กฎหมายลักษณะหนี้จึงต้องเป็นเรื่องของความสมัครใจ หากไม่อาจอยู่ร่วมกันได้จริงๆ ก็ต้องฟ้องหย่า²⁰

2.2.1.2 สามีภริยาต้องช่วยเหลือ อุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน

เดิมกฎหมายบัญญัติให้สามีเป็นผู้อำนวยความสะดวกในเรื่องของการช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกัน²¹ อันเป็นบทบัญญัติที่ล้าสมัยไม่อาจใช้ได้ในสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะในสังคมปัจจุบันหญิงได้รับการยอมรับจากสังคมมากขึ้นจึงมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงกฎหมายใหม่ให้สามีภริยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกัน ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1461

¹⁹ชาติชาย อัครวิบูลย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2544), หน้า 168-169.

มาตรา 1516 (6) แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า "สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควรหรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการที่เป็นสามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง ทั้งนี้ถ้าการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควรในเมื่อเขาสุขภาพ ฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยามาคำนี้ประกอบ อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้"

²⁰ ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1516 (4) และ มาตรา 1516 (6)

²¹ชาติชาย อัครวิบูลย์ และ สมบูรณ์ ชัยเดชสุริยะ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521), หน้า 161.

²²ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ฉบับ พุทธศักราช 2477 มาตรา 1455.

วรรคสองซึ่งบัญญัติว่า "สามีภริยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน"²² การที่กฎหมายบัญญัติให้สามีภริยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตนนั้นเพราะบุคคลที่เป็นสามีภริยากันควรเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน²³

ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาตามข้อนี้เป็นเรื่องที่สามีจะต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูภริยาและในขณะเดียวกันภริยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูสามีเช่นกัน กล่าวคือ หากสามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยช่วยเหลือตนเองไม่ได้ อีกฝ่ายหนึ่งต้องช่วยเหลือนำส่งโรงพยาบาลทำการรักษาช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะ นอกจากนี้หากสามีมีรายได้ดีกว่าภริยาหรือเป็นผู้ประกอบอาชีพการงานเพียงผู้เดียว สามีต้องแบ่งรายได้ที่หามาได้ให้ภริยาเพื่อใช้จ่ายภายในครอบครัวด้วย

จากหลักความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาตามมาตรา 1461 วรรคสองแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้ได้มีคำพิพากษาฎีกาที่ 901/2520 วินิจฉัยว่า สามีภริยาต้องอุปการะเลี้ยงดูกัน²⁴

2.2.1.3 ถ้าการอยู่ร่วมกันของสามีภริยาจะเป็นอันตรายแก่กายจิตใจหรือทำลายความผาสุกอย่างมากของสามีหรือภริยา สามีภริยาแยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราวได้

ในระหว่างการอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยานั้นอาจมีความจำเป็นที่สามีภริยาต้องแยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราว โดยเหตุที่จะแยกกันอยู่ของสามีภริยานี้อาจเนื่องมาจากความประพฤติปฏิบัติของสามีภริยาเหตุภายนอกหรือการทะเลาะเบาะแว้งของสามีภริยาจนถึงขนาดครอบครัวแตกสลายไปแล้ว แต่สามีภริยาไม่พึงประสงค์ที่จะหย่าขาดจากกันทั้งนี้เพราะเกรงจะเกิดปมด้อยแก่บุตรหรือเกิดความเสียหายแก่ชื่อเสียงในสังคมของตนได้ ฉะนั้นกฎหมายจึงอนุญาตให้สามีภริยามีโอกาสแยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราวเพื่อปลดเบียดหนักหน่วงในการอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาของคู่สมรสแต่ละฝ่ายออกจากกัน²⁵ ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและ

²² วิชา สมสวัสดิ์, กฎหมายครอบครัว, หน้า 57.

²³ ประสพสุข บุญเดช, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว, หน้า 147.

²⁴ คำพิพากษาฎีกา ประจำพุทธศักราช 2520 ตอน 4 (กรุงเทพมหานคร: เนติบัณฑิตยสภา, 2520),

หน้า 519.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 152.

พาณิชย์มาตรา 1462 ซึ่งบัญญัติว่า "ถ้าการอยู่ร่วมกันจะเป็นอันตรายแก่กายหรือจิตใจหรือทำลายความผาสุกอย่างมากของสามีหรือภริยา ฝ่ายที่จะต้องรับอันตรายหรือความเสียหายอาจร้องต่อศาลขอให้สั่งอนุญาตให้ตนอยู่ต่างหาก ในระหว่างที่เหตุนี้ๆ ยังมีอยู่ก็ได้ ในกรณีเช่นนี้ศาลจะกำหนดจำนวนค่าอุปการะเลี้ยงดูให้ฝ่ายหนึ่งเสียให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งตามควรแก่พฤติการณ์ก็ได้"

2.2.1.4. เมื่อศาลได้สั่งให้สามีหรือภริยาเป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ สามีหรือภริยาย่อมเป็นผู้อนุบาลหรือเป็นผู้พิทักษ์ตามความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา

การที่สามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกลายเป็นคนวิกลจริตถึงขนาดที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถแล้วนั้น อีกฝ่ายหนึ่งย่อมเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์²⁶ แต่หากผู้มีส่วนได้เสียหรืออัยการร้องขอและมีเหตุอันสมควร ศาลย่อมตั้งผู้อื่นเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ได้ ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1463²⁷

จากหลักความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาตามมาตรา 1463 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้ ได้มีคำพิพากษาฎีกาที่ 346/2509 วินิจฉัยว่า ตามปกติสามีย่อมเป็นผู้อนุบาลภริยา ซึ่งศาลสั่งว่าเป็นคนไร้ความสามารถต้องจัดให้อยู่ในความอนุบาล เมื่อผู้มีส่วนได้เสียผู้ใดคัดค้านต่อศาล ผู้คัดค้านชอบที่จะนำสืบแสดงเหตุสำคัญให้เห็นว่าศาลควรตั้งผู้อื่นเป็นผู้อนุบาล²⁸ และคำพิพากษาฎีกาที่ 6939/2537 วินิจฉัยว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 28 วรรคสอง และมาตรา 1463 การตั้งผู้อนุบาลในเบื้องต้นจะต้องตั้งคู่สมรสเป็นผู้อนุบาลก่อนเพียงคนเดียว หากมีผู้อื่นร้องขอและมีเหตุสำคัญ ศาลจะตั้งผู้อื่นเป็นผู้อนุบาลก็ได้ การจะตั้งทั้งคู่สมรสและบุคคลอื่นเป็นผู้อนุบาลร่วมกันจะไม่สอดคล้องกับมาตรา 1463 เมื่อไม่ปรากฏว่ามีเหตุสำคัญใดที่จะตั้งผู้ร้องซึ่งเป็น

²⁶ รัชฎา เอกบุตร, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2539), หน้า 30.

²⁷ ประสพสุข บุญเดช, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว, หน้า 160.

²⁸ คำพิพากษาฎีกา ประจำพุทธศักราช 2509 ตอน 4 (กรุงเทพมหานคร: เนติบัณฑิตยสภา, 2509), หน้า 2008.

บุตรสืบสายโลหิตของคนไร้ความสามารถเป็นผู้อุปบาล จึงไม่มีเหตุสมควรที่จะตั้งผู้ร้องเป็นผู้อุปบาลร่วมกับผู้คัดค้านซึ่งเป็นภริยาของคนไร้ความสามารถ²⁹

2.2.1.5. สามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นบุคคลวิกลจริต อีกฝ่ายหนึ่งต้องให้ความอุปการะตามสมควร

การที่สามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกลายเป็นบุคคลวิกลจริตไม่ว่าศาลจะสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือไม่ก็ตาม อีกฝ่ายหนึ่งต้องให้ความอุปการะเลี้ยงดูและกระทำการตามสมควรเพื่อให้ฝ่ายที่วิกลจริตปลอดภัยทั้งทางทรัพย์สิน ทางกาย และทางจิตใจตามสมควร³⁰ กล่าวคือ ไม่ว่าศาลจะสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือไม่ หากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งไม่อุปการะเลี้ยงดูฝ่ายที่วิกลจริตตามสมควรอันเป็นเหตุให้ฝ่ายที่วิกลจริตได้รับภัยต่อทรัพย์สินภัยทางกายหรือทางใจ บุพการีของบุคคลวิกลจริตหรือผู้สืบสันดานของบุคคลวิกลจริตมีอำนาจฟ้องคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเพื่อเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ฝ่ายวิกลจริตนั้น หรือขอให้ศาลมีคำสั่งใดๆ เพื่อคุ้มครองบุคคลวิกลจริตนั้น ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1464

2.2.2 ความสัมพันธ์ตามประมวลกฎหมายอาญา

ในการบัญญัติความผิดตามกฎหมายอาญาบางฐานความผิดได้วางหลักกฎหมายโดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาและบุคคลในครอบครัวเป็นข้อกำหนดให้การกระทำความผิดโดยบุคคลในฐานะสามีภริยาหรือในฐานะครอบครัวเดียวกันเป็นเหตุยกเว้นโทษเหตุลดโทษหรือให้มีการยอมความกันได้ในความผิดซึ่งโดยทั่วไปยอมความกันไม่ได้ เพื่อไม่ให้ความผิดอาญาเป็นเหตุกระทบกระเทือนความสงบสุขของครอบครัวอันเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่สำคัญที่สุดในทางตรงกันข้ามการกระทำใดถือได้ว่าเป็นความผิดร้ายแรงหากกระทำโดยบุคคลในฐานะสามีภริยาหรือในฐานะครอบครัวเดียวกัน กฎหมายอาญาบัญญัติให้เป็นเหตุต้องรับโทษหนักขึ้น ตัวอย่างเช่น การข่มขืนกระทำชำเราผู้สืบสันดาน การกระทำอนาจารผู้สืบสันดาน การกระทำเพื่อสนองความใคร่

²⁹คำพิพากษาศาลฎีกา ประจำปีพุทธศักราช 2537 ตอน 11 (กรุงเทพมหานคร: เนติบัณฑิตยสภา, 2537), หน้า 2453.

³⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 162.

ของผู้อื่นเป็นธุระจัดหาสื่อไปหรือชักพาไปเพื่ออนาจารผู้สืบสันดาน ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายอาญามาตรา 285 การชำนุกพการี ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายอาญามาตรา 289 (1) เนื่องจากกฎหมายเห็นว่าการกระทำความผิดในลักษณะดังกล่าวเป็นปฏิปักษ์ต่อสถาบันครอบครัวอย่างร้ายแรง³¹

ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาตามกฎหมายอาญาที่ถือเป็นเหตุยกเว้นโทษได้บัญญัติไว้ในมาตรา 71 วรรคแรก แห่งประมวลกฎหมายอาญาโดยวางหลักกฎหมายว่า การกระทำความผิดฐานลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ฉ้อโกง โกงเจ้าหนี้ ยักยอก รับของโจร ทำให้เสียทรัพย์ บุกรุก หากเป็นการกระทำที่สามีกระทำต่อภริยา หรือภริยากระทำต่อสามี ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ

สำหรับความเป็นสามีภริยากันนั้น ตามมาตรา 71 วรรคแรกแห่งประมวลกฎหมายอาญานี้ หมายความว่า สามีภริยาที่ถูกต้องตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว กล่าวคือ หากสมรสกันเมื่อใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 แล้ว ต้องได้จดทะเบียนสมรสโดยถูกต้องตามกฎหมาย³²

2.3 การแยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราวระหว่างสามีภริยา³³

การแยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราวเป็นหลักการของกฎหมายคริสต์ศาสนา (canon law) ที่ไม่ยอมให้สามีภริยาหย่าขาดจากกัน เพียงแต่อนุญาตให้แยกที่กินอยู่หลับนอนจากกัน

มาตรา 285 แห่งประมวลกฎหมายอาญา บัญญัติว่า "ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา 276 มาตรา 277 มาตรา 277 ทวิ มาตรา 277 ตริ มาตรา 278 มาตรา 279 มาตรา 280 มาตรา 282 หรือมาตรา 283 เป็นการกระทำแก่ผู้สืบสันดาน... ผู้กระทำต้องระวางโทษหนักกว่าที่บัญญัติไว้ในมาตรานั้น ๆ หนึ่งในสาม"

³¹ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, กฎหมายอาญา: หลักและปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2543), หน้า 328.

มาตรา 71 แห่งประมวลกฎหมายอาญา บัญญัติว่า "ความผิดตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 334 ถึงมาตรา 336 วรรคแรก และมาตรา 341 ถึงมาตรา 364 นั้น ถ้าเป็นการกระทำที่สามีกระทำต่อภริยา หรือภริยากระทำต่อสามี ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ"

³²จิตติ ติงศภกิจย์, กฎหมายอาญา ภาค 1, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2536), หน้า 758-760.

³³ประสพสุข บุญเดช, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว, หน้า 152-156.

ได้เท่านั้น ในประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย ตัวอย่างเช่น ประเทศฝรั่งเศส กฎหมายเดิมให้สิทธิแต่เฉพาะภริยาเท่านั้นที่จะขออนุญาตให้ตนแยกที่กินอยู่หลับนอนจากสามีที่ทารุณ โหดร้ายหรือใช้อำนาจหัวหน้าครอบครัวในทางที่ผิด ส่วนประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอร์ ตัวอย่างเช่น ประเทศอังกฤษ หลักการนี้เดิมถือว่าเป็นการหย่าชนิดหนึ่งที่ศาลมีคำสั่งให้สามีภริยาแยกที่กินอยู่หลับนอนจากกันที่เรียกว่า "Divorce a mensa et thoro (separation from bed and board)" แต่บุคคลทั้งสองยังคงเป็นสามีภริยากันอยู่ตามกฎหมาย

ในปัจจุบันประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอร์ส่วนใหญ่ถือว่าเหตุที่สามีภริยาขอศาลสั่งอนุญาตให้แยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราวเป็นเหตุเดียวกันกับเหตุฟ้องหย่า กล่าวคือ การสมรสได้แตกสลายจนไม่อาจกลับคืนดีกันได้อีกแล้ว อาทิเช่น ประเทศอังกฤษ Matrimonial Causes Act 1973, Section 17(1) บัญญัติให้เหตุฟ้องหย่ากับเหตุฟ้องขอให้แยกกันอยู่เป็นเหตุเดียวกัน แต่ไม่ห้ามที่จะขอแยกกันอยู่ในปีแรกของการสมรส ในประเทศสหรัฐอเมริกา สามีภริยาที่ประสงค์จะหย่าขาดจากกันมักจะทำข้อตกลงขอแยกกันอยู่ (separation agreement) เสียก่อนทั้งนี้เพื่อเตรียมการเกี่ยวกับการแบ่งทรัพย์สิน การอุปการะเลี้ยงดูบุตร และค่าอุปการะเลี้ยงดูระหว่างกัน

ในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย ประมวลกฎหมายแพ่งแห่งมลรัฐแคลิฟอร์เนีย มาตรา 4506 บัญญัติเหตุที่จะขอให้ศาลมีคำสั่งให้แยกกันอยู่ไว้ 2 เหตุ คือ ความแตกต่างที่ไม่อาจปรองดองกันได้อันก่อให้เกิดการแตกสลายของการสมรสจนไม่อาจกลับคืนดีกันได้อีก หรือ ความวิกลจริตที่รักษาไม่หาย อีกทั้งยังมีบทบัญญัติมาตรา 5119 กำหนดให้รายได้หรือทรัพย์สินที่ได้มาหลังจากศาลมีคำสั่งให้แยกกันอยู่เป็นสินส่วนตัวของคู่สมรสที่ได้รับมาด้วย

สำหรับประเทศไทย การที่สามีภริยาจะแยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราวอาจทำได้ 2 กรณี กล่าวคือ

2.3.1 กรณีที่สามีภริยาแยกกันอยู่ต่างหากโดยความสมัครใจ

สามีภริยาอาจทำข้อตกลงระหว่างกันเพื่อแยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราว (separation agreement) ได้ ข้อตกลงเช่นนี้ใช้บังคับได้ ทั้งนี้เพราะเมื่อเกิดมีเหตุจำเป็นหรือเหตุขัดข้องชั่วคราวที่สามีภริยาต้องอยู่ต่างหากจากกันก็ดี หรือการสมรสได้แตกสลายไปจนไม่มีทางที่สามีภริยาจะหวนกลับมาอยู่กินด้วยกันโดยปกติสุขต่อไปได้อีกแล้วก็ดี น่าจะเป็นการดีแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายหรือต่อสังคมส่วนรวมที่สามีภริยาจะสามารถยุติข้อพิพาทของตนเองโดยไม่ต้องนำคดีมาสู่ศาลอันเป็นการนำเรื่องภายในครอบครัวมาเปิดเผยให้สังคมภายนอกทราบ

แต่อย่างไรก็ตามข้อตกลงเพื่อแยกกันอยู่ต่างหากนี้เป็นสัญญาประเภทหนึ่งเช่นกัน ดังนั้นข้อตกลงดังกล่าวจึงต้องอยู่ภายใต้หลักกฎหมายในส่วนที่ว่าด้วยการโมฆะกรรมและโมฆียะกรรมของสัญญาด้วย ตัวอย่างเช่น หากการกระทำข้อตกลงเพื่อแยกกันอยู่ต่างหากนี้เกิดขึ้นด้วยความสำคัญผิด ถูกข่มขู่ หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ข้อตกลงตกเป็นโมฆะกรรมหรือโมฆียะกรรมตามกฎหมาย ฉะนั้นการที่สามีภริยาตกลงแยกกันอยู่และตกลงให้สามีหลุดพ้นจากหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์นั้น ข้อตกลงที่ให้สามีหลุดพ้นจากหน้าที่ดังกล่าวจึงน่าจะตกเป็นโมฆะกรรมเพราะขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

การทำข้อตกลงเพื่อแยกกันอยู่นี้สามีภริยาอาจทำข้อตกลงกันด้วยวาจาหรือโดยลายลักษณ์อักษรก็ได้ โดยหลักการสำคัญของข้อตกลงดังกล่าวคือ สามีภริยาจะแยกกันอยู่ต่างหากจากกัน (agree to live apart) นอกจากนี้อาจจะมีข้อตกลงอย่างอื่นมาประกอบด้วยก็ได้ เช่น ข้อตกลงที่จะไม่ทำการรบกวนหรือก่อความยุ่งยากให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง (non-molestation clause) ข้อตกลงเกี่ยวกับการอุปการะเลี้ยงดูสามีภริยาและบุตร ข้อตกลงเกี่ยวกับทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา เป็นต้น

ในต่างประเทศเช่นประเทศอังกฤษการทำข้อตกลงเพื่อแยกกันอยู่นี้มีข้อตกลงประกอบที่เรียกว่า ข้อตกลงเกี่ยวกับการอุปการะเลี้ยงดูภริยาโดยมีข้อแม้ว่าภริยาจะต้องไม่ยุ่งเกี่ยวทางชู้สาวกับชายอื่น (dum casta clause) โดยสามีตกลงที่จะชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูภริยาตลอดไปตราบที่ภริยายังคงครองชีวิตที่บริสุทธิ์ (chaste life) อยู่ หากภริยาร่วมประเวณีกับชายอื่นแล้วสามีก็หมดหน้าที่ตามสัญญาที่จะต้องชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูภริยา ข้อตกลงนี้หากทำขึ้นในประเทศไทยย่อมน่าจะบังคับใช้ได้เช่นเดียวกัน

สำหรับในประเทศสหรัฐอเมริกาการแยกกันอยู่นี้อาจมีข้อตกลงกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ (alimony) โดยให้คู่สมรสฝ่ายหนึ่งชำระหนี้ให้แก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง รวมทั้งค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตร³⁴

2.3.2 กรณีที่ศาลมีคำสั่งให้สามีภริยาแยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราว

บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1462 บัญญัติว่า "ถ้าการอยู่ร่วมกันจะเป็นอันตรายแก่กายหรือจิตใจหรือทำลายความผาสุกอย่างมากของสามีหรือภริยา ฝ่ายที่

³⁴Howard L. Bass, *Divorce Law: The complete practical guide*, 1st ed. (Englewood Cliffs, NJ:

จะต้องรับอันตรายหรือความเสียหายอาจร้องต่อศาลขอให้สั่งอนุญาตให้ตนอยู่ต่างหาก ในระหว่างที่เหตุนั้นๆ ยังมีอยู่ก็ได้ ในกรณีเช่นนี้ศาลจะกำหนดจำนวนค่าอุปการะเลี้ยงดูให้ฝ่ายหนึ่งเสียให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งตามควรแก่พฤติการณ์ก็ได้"

โดยทั่วไปแล้วกรณีที่เกิดเหตุเดือดร้อนจำเป็นที่สามีภริยาไม่อาจอยู่กินด้วยกันต่อไป แต่สามีภริยาก็ไม่อาจทำข้อตกลงระหว่างกันเพื่อแยกกันอยู่ต่างหากได้ หากสามีภริยายังคงอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาต่อไปแล้วสามีหรือภริยาจะได้รับอันตรายแก่กายจิตใจหรือเกิดความเดือดร้อนอย่างมากจากการอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา สามีหรือภริยาฝ่ายที่ต้องเสียหายหรือเดือดร้อนมีสิทธิตามมาตรา 1462 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่จะมาขึ้นคำร้องต่อศาลขอให้มีคำสั่งอนุญาตให้ตนอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราว (judicial separation) ได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการคุ้มครองทั้งทางร่างกายจิตใจและทางเศรษฐกิจของสามีภริยาด้วย โดยข้อเท็จจริงส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นมักจะเป็นฝ่ายภริยาที่มาขึ้นคำร้องต่อศาลขอให้สั่งอนุญาตให้ตนอยู่ต่างหาก การขอให้แยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราวนั้นนับว่าเป็นมาตรการที่ดีในการบรรเทาความเดือดร้อนของสามีภริยาซึ่งยังไม่ประสงค์จะหย่าขาดจากกัน ทั้งนี้เพราะเห็นแก่บุตรหรือชื่อเสียงทางสังคม อีกทั้งยังเป็นมาตรการเบื้องต้นที่ให้สามีภริยาได้มีโอกาสตกลงรวมขอมกันและปรับปรุงแก้ไขความประพฤติที่ไม่เหมาะสมหรือพฤติกรรมที่นำมาซึ่งความแตกร้างในครอบครัวเสียก่อนที่ปัญหาต่างๆ จะถึงขั้นรุนแรงเป็นเหตุให้สามีภริยาต้องหย่าขาดจากกันด้วย

เหตุที่จะร้องขอให้ศาลอนุญาตให้สามีภริยาแยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราวมี 3 กรณี ดังต่อไปนี้

2.3.2.1 การอยู่ร่วมกันจะเป็นอันตรายแก่กายอย่างมากของสามีหรือภริยา

"อันตรายแก่กาย (injury to the body)" หมายความว่า การรบกวนอย่างรุนแรงต่อสภาพปกติของร่างกายหรือทำให้ความสมบูรณ์ของร่างกายลดน้อยถอยลง โดยกระทำต่ออวัยวะต่างๆ ของบุคคลตั้งแต่เส้นผมจนถึงปลายเท้าตั้งแต่ผิวหนังจนถึงอวัยวะภายในจนทำให้เกิดบาดแผล (wound) โลหิตไหล โดยที่ระดับความอันตรายนั้นต้องเป็นอันตรายอย่างมากต่อกายด้วย เหตุในข้อนี้ น่าจะเทียบเคียงได้กับเหตุฟ้องหย่าเพราะการทำร้ายร่างกายตามมาตรา 1516 (3) แห่งประมวล

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือความผิดฐานทำร้ายร่างกายตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 295” แต่มีขอบเขตกว้างกว่าโดยรวมถึงการกระทำที่ไม่ตั้งใจทำร้ายด้วย ตัวอย่างเช่น สามีเป็นโรคติดต่อร้ายแรงหากอยู่ร่วมกันภริยาจะได้รับเชื้อโรค ภริยาอาจร้องขอให้ศาลอนุญาตให้แยกกันอยู่ชั่วคราวได้ หรือภริยาเป็นโรคโลหิตจางหากจะต้องอยู่กินกับสามีฉันภริยาแล้วอาจเป็นอันตรายถึงชีวิต ภริยามีสติขออนุญาตให้อยู่ต่างหากจากสามีจนกว่าโรคโลหิตจางจะหายได้³⁵ หรือกรณีที่สามีหรือภริยาที่มีความวิปริตทางจิตใจในการร่วมประเวณีโดยกระทำให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเจ็บปวดก่อนนั้น หรือที่เรียกว่า “โรคจิต sadism” หากการกระทำเช่นนั้นเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับอันตรายแก่กายอย่างมากย่อมสามารถขอให้ศาลมีคำสั่งให้แยกกันอยู่ได้ แต่หากเป็นอันตรายแก่กายไม่มากย่อมไม่อาจขอให้ศาลมีคำสั่งให้แยกกันอยู่ได้ เป็นต้น³⁶

2.3.2.2 การอยู่ร่วมกันจะเป็นอันตรายแก่จิตใจอย่างมากของสามีหรือภริยา

“อันตรายต่อจิตใจ (injury to mind)” หมายความว่า การกระทำที่กระทบถึงจิตใจ อันเป็นที่เกิดแห่งความรู้สึกความสำนึกความคิดและอารมณ์ จนทำให้จิตไม่ปกติสิ้นเพื่อนไม่สมประกอบหมดสติ หรือหมดความรู้สึกไปเป็นเวลานาน โดยจะต้องเป็นอันตรายแก่จิตใจเป็นอย่างมากด้วยจึงจะเป็นเหตุมากร้องขอ แต่ทั้งนี้น่าจะรวมถึงการกระทำที่ไม่ตั้งใจทำร้ายจิตใจด้วย เหตุข้อนี้จึงกว้างกว่าเหตุฟ้องหย่าเพราะการทำร้ายจิตใจตามมาตรา 1516 (3) แห่งประมวลกฎหมาย

มาตรา 1516 (3) แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า “สามีหรือภริยาทำร้าย หรือทรมาณร่างกายหรือจิตใจ หรือหมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งนี้ ถ้าเป็นการร้ายแรง อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้”

มาตรา 295 แห่งประมวลกฎหมายอาญา บัญญัติว่า “ผู้ใดทำร้ายผู้อื่น จนเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจของผู้อื่นนั้น ผู้นั้นกระทำความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่พันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

³⁵ประสพสุข บุญเดช, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว, หน้า 156-157.

³⁶ชาติชาย อัครวิบูลย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว, หน้า 172.

แพ่งและพาณิชย์ ตัวอย่างเช่น สามีชอบพาพาร์ทเนอร์มานอนในบ้านเป็นประจำ หรือสามีข่มขู่บังคับให้ภริยาไปเป็นโสเภณี เป็นต้น การกระทำเหล่านี้ย่อมเป็นการทำลายจิตใจของภริยาอย่างมาก ภริยาอาจร้องขอต่อศาลขอให้สั่งอนุญาตให้ตนแยกกันอยู่ได้

2.3.2.3 การอยู่ร่วมกันจะเป็นการทำลายความผาสุกอย่างมากของสามีหรือภริยา

"ความผาสุก (happiness)" หมายความว่า ความสุขสำราญ ความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต โดยมีสุขภาพที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ การทำลายความผาสุกอย่างมากของสามีหรือภริยามีความหมายกว้างรวมถึงการก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ (injury to health) ด้วย และต้องเป็นการกระทำที่ร้ายแรง (grave and weighty) โดยพิเคราะห์ถึงคู่สมรสแต่ละคู่ต่างหากแตกต่างกันไป ตัวอย่างเช่น สามีเป็นคนวิกลจริตมีอาการดุร้ายเป็นที่หวาดกลัวแก่ภริยาและบุตร³⁷ นอกจากนี้การที่สามีมีความต้องการทางเพศสูงเกินปกติจนอีกฝ่ายทนไม่ได้ อันเป็นการทำลายความผาสุกอย่างมาก ภริยาอาจร้องขอต่อศาลขอให้สั่งอนุญาตให้ตนแยกกันอยู่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่น่าสนใจในกรณีการร้องขอต่อศาลขอให้สั่งอนุญาตให้สามีภริยาแยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราว คือ

คำพิพากษาฎีกาที่ 369/2509 วินิจฉัยว่า จำเลยชอบด่าชอบเสพสุราเคยพินโจทก์ 2 ครั้งที่แขนซ้ายและมือซ้ายเคยเอากาแฟร้อนสาดหน้าและตอยโจทก์ และโจทก์ก็เคยพินจำเลยถึงกระดูกนิ้วขาด แม้จะนับได้ว่าเป็นเรื่องรุนแรงอยู่มาก แต่ก็เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวจากการที่เป็นสามีภริยากันมารวม 2 ระยะ เป็นเวลาประมาณ 7-8 ปีแล้ว ถือว่าไม่มีลักษณะจะเป็นเหตุที่โจทก์จะขอให้ตนแยกอยู่ต่างหากจากจำเลยดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์³⁸

มาตรา 1516 (3) แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า "สามีหรือภริยาทำร้าย หรือทรมานร่างกายหรือจิตใจ หรือหมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งนี้ ถ้าเป็นการร้ายแรง อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้"

³⁷ประสพสุข บุญเดช, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว, หน้า 157-158.

³⁸คำพิพากษาฎีกา ประจําพุทธศักราช 2509 ตอน 1 (กรุงเทพมหานคร: เนติบัณฑิตยสภา, 2509), หน้า 355.

จากคำพิพากษาฎีกาดังกล่าวข้างต้นผู้เขียนมีความเห็นว่า การที่ศาลจะมีคำสั่งให้สามีภริยาแยกกันอยู่หรือไม่นั้น ศาลต้องพิจารณาถึงการคุ้มครองสถาบันครอบครัวทั้งนี้เพราะเจตนารมณ์ในการร่างกฎหมายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1462 นี้ กฎหมายมุ่งคุ้มครองและดำรงไว้ซึ่งสถาบันครอบครัว แต่อย่างไรก็ตามศาลต้องคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชนเป็นสำคัญด้วย หากใช้มุ่งรักษาและคงไว้ซึ่งสถาบันครอบครัวแต่เพียงอย่างเดียวไม่

2.3.3 ผลของการที่สามีภริยาแยกกันอยู่

เมื่อสามีภริยาแยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราวแล้ว สามีและภริยาต่างฝ่ายต่างหมดหน้าที่ที่จะอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา แต่สถานะความเป็นสามีภริยายังคงมีอยู่ยังไม่ถือว่าการสมรสสิ้นสุดลง ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1501 ซึ่งบัญญัติว่า "การสมรสย่อมสิ้นสุดลงด้วยความตาย การหย่าหรือศาลพิพากษาให้เพิกถอน" และคำพิพากษาฎีกาที่ 892/2482 วิวินิจฉัยว่า สามีภริยาแยกกันอยู่ แม้จะเป็นเวลาช้านาน แต่มิได้ทำนิติกรรมหย่าขาดจากกัน ดังนั้นยังไม่ถือว่าขาดจากสามีภริยาตามกฎหมาย

นอกจากนี้แล้ว ในกรณีที่สามีภริยาแยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราวเป็นเวลาเกินหนึ่งปีแล้ว ก็ไม่ถือว่าเป็นการจงใจทิ้งร้าง (desertion) คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจึงจะนำเหตุนี้มาอ้างเป็นเหตุฟ้องหย่าตามมาตรา 1516 (4) แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ได้ แต่ถ้าหากการตกลงแยกกันอยู่นี้เป็นเพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาได้โดยปกติสุขและสามีภริยาได้แยกกันอยู่มาแล้วเป็นเวลาเกินสามปี สามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสิทธิฟ้องหย่าได้ตามมาตรา 1516 (4/2) แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นอกจากนี้ข้อตกลงแยกกันอยู่อาจสิ้นสุดลงได้ด้วยการที่สามีภริยาตกลงเลิกสัญญานี้ต่อกันหรือหากภายหลังศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้หย่าขาดจากกันได้³⁹

---

³⁹ มาตรา 1516 (4) แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า "สามีหรือภริยาจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้"

³⁹ มาตรา 1516 (4/2) แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า "สามีและภริยาสมัครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปี หรือแยกกันอยู่ตามคำสั่งของศาลเป็นเวลาเกินสามปี ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้"

³⁹ ประสพสุข บุญเดช, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว, หน้า 157-

อนึ่ง หลักสำคัญของการที่สามีภริยาแยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราวนั้น คือ การแยกกันอยู่ของสามีและภริยานั้นต้องเป็นการแยกกันอยู่ต่างหากเป็นการชั่วคราวมิใช่เป็นการแยกกันอยู่ต่างหากเป็นการถาวร กล่าวคือ การแยกกันอยู่ต่างหากจะยังคงมีผลตามกฎหมายอยู่ตลอดเวลาที่มูลเหตุแห่งการขอให้ศาลมีคำสั่งให้สามีภริยาแยกกันอยู่ต่างหากยังคงมีอยู่ เมื่อมูลเหตุที่ขอให้ศาลมีคำสั่งให้สามีภริยาแยกกันอยู่ต่างหากหมดไป สามีและภริยาต้องกลับมาอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาต่อไป⁴⁰

จากความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้เขียนมีความเห็นในส่วนของ การแยกกันอยู่ระหว่างสามีและภริยาว่า การแยกกันอยู่นี้มีทั้งข้อดีและข้อไม่ดี กล่าวคือ ในส่วนของข้อดีของการแยกกันอยู่นี้เป็นการรักษาไว้ซึ่งสถาบันครอบครัวและเป็นการให้ออกสแก่ทั้งสามีและภริยาในการปรับพฤติกรรมต่างๆ เพื่อให้ทั้งสามีและภริยากลับมาอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาอย่างผาสุก ส่วนข้อไม่ดีของการแยกกันอยู่นี้ในบางกรณีการแยกกันอยู่นั้นอาจส่งผลให้ทั้งสามีและภริยาไม่อาจกลับมาอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาได้ ทั้งนี้เพราะการแยกกันอยู่เป็นการที่สามีและภริยาต่างต้องแยกกันอยู่ต่างหากไม่มีโอกาสที่จะได้ปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน แต่อย่างไรก็ตามมีข้อที่น่าสังเกตว่าคดีขอแยกกันอยู่นี้ไม่มีปรากฏในชั้นศาลมากนัก ผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็นเพราะวัฒนธรรมในสังคมไทยที่มองว่าภริยามีหน้าที่ตอบสนองความต้องการทางเพศของสามี ภริยาจึงมิได้ทำการร้องขอศาลหรือการไม่ใช้สิทธิทางศาลเพราะเหตุอื่น ตัวอย่างเช่น อับอาย เห็นแก่บุตร ไม่ต้องการให้บุตรมีปัญหากลับเสียชื่อเสียง เป็นต้น หรือแม้กระทั่งภริยาเองไม่ทราบว่าตนมีสิทธิตามกฎหมายที่จะขอศาลสั่งให้แยกกันอยู่

---

⁴⁰ สหัช สิงหวิริยะ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2540), หน้า 65.